

BARTHA ESZTER

A munkások és a rendszerváltás: kelet német és magyar válaszok

Az előadás esettanulmányok és a létező szakirodalom alapján megkísérli felvázolni, hogyan élte meg a rendszerváltást az államszocializmus embematikus osztályának tekintett és uralkodó osztályának kikiáltott munkásság az NDK-ban és Magyarországon. Magyarországot szokás éllovas országnak tekinteni, legalábbis ebbe az időszakban – de ez még igaz volt a kádári jóléti rendszerre is, hiszen sok kelet-európai (és köztük nagyon sok keletnémet) tekintett irigykedve Magyarországra. Az is igaz azonban, hogy az életszínvonal-politikával más országok is megpróbálkoztak – csak Honecker egy kemény diktatúrával kombinálta a kelet-európai viszonylatban igen nagylelkű szociálpolitikát. Rövidtávon sikeres volt ez a politika, hiszen a „tömegek” nemcsak, hogy nem lázongtak, hanem egyenesen piedesztálra emelték kommunista vezetőiket. Hosszú távon azonban a munkásság – amely sose érezte magát uralkodó osztálynak – megtanulta a fogyasztáson keresztül lemérni egy adott rendszer teljesítményét. Az államszocializmus gazdasági gyengélkedésével egyidejűleg erősödött a hit, hogy a kapitalizmus többet adhat a munkásoknak (is), mint a szocializmus. Ezért nem volt valódi társadalmi ellenállás a privatizációval és a sokterápiával szemben – mint ahogyan a rendszerkritikai baloldalnak sem volt elegendő társadalmi bázisa. Ahogyan arra Szalai Erzsébet rámutatott, a munkásidentitás már az 1980-as években fragmentált és individualista volt – az 1989-et követő évtizedekben pedig az emlékezetpolitika „egységesen” kiírta az osztálykategóriát a köztudatból. Miközben a demokratikus ellenzék története viszonylag jól feldolgozott, a hazai historiográfia még adós annak történetével, hogyan szűnt meg a szocialista munkásosztály, és hogyan alakult ki helyette a „munkavállalók” társadalma, ahol az osztálytudat vagy a kollektív cselekvés igénye már csak nyomokban fellelhető (az utóbbiról természetesen a környezeti feltételrendszer is tehet). Hasonlóan égető hiány mutatkozik a gender kutatások terén – a munkásnők pedig a magyar szakirodalomban jórészt láthatatlanok.